

**การตัดสินใจทำการเกษตรระบบไร่นาสวนผสมของเกษตรกร
ในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา**

ผลงานอาจารย์

การตัดสินใจทำการเกษตรระบบไร่นาสวนผสมของเกษตรกร
ในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

THE DECISION MAKING ON MIXED
FARMING PRACTICES OF FARMERS IN AMPHOE
SATHING PHRA, CHANGWAT SONGKHLA

ศิริจิต ทุ่งหว้า

Sirijit Thungwa

สมยศ ทุ่งหว้า

Somyot Thungwa

ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

Department of Agricultural Development, Faculty of Natural Resources

Prince of Songkla University

ประสงค์ หนูแดง

Prasong Nudang

สำนักงานเกษตรจังหวัดสงขลา กรมส่งเสริมการเกษตร

Songkhla Agricultural Office, Agricultural Extension Department

(ได้รับเมื่อ มีนาคม 2543)

บทคัดย่อ

การศึกษาปัจจัยทางชีวกายภาพ เศรษฐกิจสังคมและปัจจัยทางจิตวิทยาที่มีต่อการตัดสินใจของเกษตรกรในการทำการเกษตรระบบไร่นาสวนผสม และเปรียบเทียบปัจจัยที่มีต่อการตัดสินใจทำหรือไม่ทำไร่นาสวนผสม โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงสำรวจ สัมภาษณ์เกษตรกรที่ได้จากการสุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม จำนวน 153 ครัวเรือน เป็นเกษตรกรกลุ่มที่ทำไร่นาสวนผสม 54 ครัวเรือน และเกษตรกรที่ไม่ทำไร่นาสวนผสม 99 ครัวเรือน ผลการศึกษาพบว่า การมีพื้นที่ถือครองมาก และการได้รับเงินทุน

สนับสนุนจากทางราชการมีผลต่อการตัดสินใจทำการเกษตรระบบไร่นาสวนผสม เกษตรกรตัดสินใจทำไร่นาสวนผสมเพราะเห็นเพื่อนบ้านทำแล้วได้รับผลดี คือ มีรายได้สุทธิเพิ่มขึ้น เป็นการลดความเสี่ยงจากการทำอย่างเดียว รวมทั้งทำให้มีการใช้แรงงานตลอดปีช่วยลดการอพยพแรงงานลงได้ ปัญหาในการทำไร่นาสวนผสมคือ ศัตรูพืชระบาดและขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง การศึกษาทัศนคติของเกษตรกรต่อการทำการเกษตรระบบไร่นาสวนผสม เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มมีความเห็นไปในแนวเดียวกัน ด้านองค์ความรู้ คือเห็นด้วยมากกว่าการทำไร่นาสวนผสมช่วยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ช่วยเพิ่มความสมดุลตามธรรมชาติทำให้ดินอุดมสมบูรณ์ ลดความเสี่ยงจากการทำนาและราคาผลผลิตไม่แน่นอน ด้านปัจจัยการผลิต เกษตรกรเห็นด้วยมากกว่าสภาพพื้นที่ที่เหมาะสมใกล้แหล่งน้ำ การมีถนนขอยถึงที่นา การมีที่ดินถือครองมาก มีผลต่อการตัดสินใจทำไร่นาสวนผสม และยังเห็นด้วยมากกว่าการทำไร่นาสวนผสมต้องใช้เงินทุนสูง ด้านวิธีการส่งเสริม พบว่าการให้การสนับสนุนด้านเงินทุนของทางราชการ การมีโอกาสดูยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) การมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำไร่นาสวนผสมมีผลต่อการตัดสินใจทำไร่นาสวนผสม

การวิเคราะห์เปรียบเทียบปัจจัยทางชีวภาพ เศรษฐกิจสังคม พบว่า พื้นที่ถือครองหน่วยแรงงานในการทำการเกษตร การได้รับความรู้ข่าวสารการเกษตร มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 0.01 ส่วนปัจจัยทางจิตวิทยา พบว่าทัศนคติของเกษตรกรด้านองค์ความรู้ มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น .01 ด้านวิธีการส่งเสริม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น .05

เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมอาจกล่าวได้ว่า การทำไร่นาสวนผสมสามารถแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจสังคมของเกษตรกรได้เพียงระดับหนึ่ง เพราะเกษตรกรยังมีรายได้สุทธิต่ำกว่าเส้นยังชีพ แต่ก็มีเกษตรกรจำนวนมากที่มีความต้องการที่จะปรับเปลี่ยนระบบการผลิตเดิมจากการทำนาเพียงอย่างเดียวไปสู่การทำเกษตรระบบไร่นาสวนผสมที่มีความยั่งยืนกว่า ดังนั้น การส่งเสริมและสนับสนุนด้านเงินทุนแก่เกษตรกรที่ต้องการทำไร่นาสวนผสมจึงเป็นสิ่งจำเป็น และวิธีการส่งเสริมการทำไร่นาสวนผสมที่ได้ผลมากที่สุดคือ การส่งผ่านสื่อโทรทัศน์ เนื่องจากเกษตรกรจะรับรู้ข่าวสารทางการเกษตรจากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด

ABSTRACT

The objectives of the study were to investigate bio-physical characteristics of the area and socio-economic and psychological attributes of farmers that affected their decision and to compare factors affecting their decision, between households who practiced and did not practice mixed farming. Survey research was employed in data collection by interviewing 153 households, of which 54 practiced mixed farming and 99 did not practice mixed farming. The results showed that size of landholding and financial support from the government affected the determination of mixed farming practices. Farmers decided to practice mixed farming after witnessing their neighbors' success. This was based on the consideration of additional net income, reduction of risk from rice farming, and intensive use of labor that can reduce out-migration. There were two major problems associated with mixed farming practices--pest management and water shortage.

With regard to attitudes towards mixed farming practices, farmers from both groups--those who practiced and those who did not practice--shared the same attitudes. In terms of attitudes towards mixed farming knowledge, they agreed that mixed farming practices can reduce household expenses, increase household additional net income, increase balance of nature, improve soil fertility, reduce risk from rice monocropping, and avoid risk from fluctuation of agricultural product price. With respect to production factors, they agreed that the availability of water, access to good transportation and size of landholding affected the determination to practice mixed farming. Additionally, they agreed that mixed farming practices involve high costs. In relation to extension services, financial support provision from the government, accessibility to loans from BAAC, and opportunity to participate in mixed farming activities affected the determination to practice mixed farming.

Comparison of bio-physical and socio-economic factors of the two groups of farmers showed that the effects of the size of landholding, labour productivity and access of information on farmers' decisions were statistically significant ($P < .01$). Among psychological factors, attitudes towards mixed farming knowledge and attitudes about

extension services were significantly different ($P < .01$, $P < .05$).

Overall, it can be concluded that mixed farming can reduce a certain level of socio-economic problems of farmers as their income is still below the official poverty line. However, many farmers still need to practice mixed farming because it is more sustainable than rice monocropping. This makes the improvement of extension services and financial support from the government necessary. Promotion of such development can be done most effectively through television programs.

คำนำ

การพัฒนาการเกษตรของประเทศไทยในอดีตที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาที่เน้นโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงการผลิตและการค้าทางการเกษตร ทำให้การเกษตรในอดีตที่เป็นการผลิตเพื่อยังชีพ (Subsistence farming) และตอบสนองต่อความต้องการของครอบครัวเป็นหลักเปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อการค้าและเน้นการผลิตเฉพาะอย่างในแต่ละภูมิภาคมากขึ้นในลักษณะของการปลูกพืชเชิงเดี่ยว (Monocropping) ถึงแม้ว่าผลดีของการพัฒนาการเกษตรจะช่วยยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศไทยให้สูงขึ้นก็ตาม แต่ในทางกลับกัน เกษตรกรจำนวนมากในปัจจุบันยังไม่มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับมาตรฐานการครองชีพโดยทั่ว ๆ ไป เนื่องจากการผลิตพืชเชิงเดี่ยวที่ผ่านมาไม่ได้ก่อให้เกิดความมั่นคงในอาชีพการเกษตร เพราะเกษตรกรต้องเสี่ยงต่อความผันแปรของสภาพดินฟ้าอากาศ ความไม่แน่นอนของตลาดและราคาผลผลิต รวมทั้งศักยภาพในการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพตามความต้องการของตลาด จึงเป็นเหตุให้เกษตรกรเป็นกลุ่มประชาชนที่ยากจนที่สุดของประเทศ นอกจากนี้ ยังทำให้โครงสร้างทางการเกษตรเปลี่ยนไป ดังนั้น การพัฒนาการเกษตรในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 จึงเน้นทิศทางการผลิตที่จะก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรในไร่อย่างเหมาะสม เพื่อนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตควบคู่ไปกับการกระจายการผลิตที่จะลดความเสี่ยงในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เกษตรกรอยู่รอดได้ โดยนำการทำเกษตรระบบไร่สวนผสม (Mixed farming)* เข้ามาแทนที่การปลูกพืชเชิงเดี่ยว

* การทำการเกษตรในพื้นที่หนึ่งที่มีกิจกรรมการผลิตหลาย ๆ อย่างร่วมกัน เพื่อลดความเสี่ยงจากภาวะราคาผลผลิตและความแปรปรวนจากดินฟ้าอากาศ

การสนับสนุนให้ทำไร่นาสวนผสมในทุกพื้นที่ ซึ่งการสนับสนุนการทำการเกษตรระบบไร่นาสวนผสมนี้มีสมมุติฐานของผลที่จะได้รับ 2 ประเด็นคือ (1) ผลที่มีต่อการปรับปรุงระบบนิเวศวิทยา เพราะระบบไร่นาสวนผสมสามารถเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์และความสมดุลของธรรมชาติให้เกิดขึ้นในไร่นาของเกษตรกรได้ (2) ผลต่อการปรับปรุงสถานะทางเศรษฐกิจในชนบท โดยเฉพาะในเกษตรกรรายย่อย การทำการเกษตรระบบไร่นาสวนผสมที่มีการผลิตหลายชนิดซึ่งสามารถผลิตเป็นอาหาร และมีบางส่วนเหลือจำหน่ายเป็นรายได้ย่อมทำให้มีความมั่นคงต่อการดำรงชีพ ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาการทำการเกษตรระบบไร่นาสวนผสมของเกษตรกรในอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา เนื่องจากเกษตรกรเกือบทั้งหมดในทุกตำบลเป็นเกษตรกรรายย่อย ทำนาเป็นอาชีพหลัก โดยมีพื้นที่นาทั้งหมด 52,600 ไร่ ใน 1 ปี จะทำนาเพียงครั้งเดียวเนื่องจากไม่มีระบบชลประทาน เป็นการทำนาโดยอาศัยน้ำฝนและน้ำตามลำคลองที่ไหลผ่านบริเวณที่นา ซึ่งลำคลองดังกล่าวจะอาศัยน้ำจากทะเลสาบสงขลาเฉพาะในช่วงที่น้ำจืดเท่านั้น ช่วงที่น้ำทะเลสาบเต็มไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ แม้จะมีคลองส่งน้ำอยู่บ้างแต่ไม่เพียงพอ การทำนาจึงประสบปัญหาน้ำท่วมหรือฝนแล้งเกือบทุกปี ผลผลิตที่ได้ไม่สามารถทำให้เกษตรกรมีรายได้เหลือมากพอที่จะสะสมทุนในการลงทุนด้านปัจจัยการผลิตในปีต่อ ๆ ไปได้มากนัก

อย่างไรก็ตาม ชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรส่วนใหญ่ต้องพึ่งพาอาชีพการทำนาเป็นสำคัญ แนวทางการแก้ไขปัญหาก็อยู่ที่ว่าทำอะไรเกษตรกรจึงจะสามารถพัฒนาตนเองไปสู่ระดับการกินอยู่แบบพอได้ ซึ่งการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้อาจคล้องกับหลักการของการทำการเกษตรแบบไร่นาสวนผสม เพราะเป็นการทำกิจกรรมการเกษตรที่มีความหลากหลาย และเชื่อว่าจะเป็นมาตรการที่จะทำให้เกษตรกรมีเสถียรภาพที่มั่นคงกว่าการทำนาเพียงอย่างเดียว ถึงแม้จะมีหน่วยงานราชการให้การสนับสนุนการทำไร่นาสวนผสมในพื้นที่อำเภอสังขละมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 โดยคาดว่าระบบการเกษตรดังกล่าวน่าจะเหมาะสมกับเกษตรกรในพื้นที่นี้ แต่จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นพบว่าจำนวนเกษตรกรที่ปฏิบัติตามมีไม่มากนักประมาณร้อยละ 5 ของเกษตรกรทั้งหมด ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาถึงการตัดสินใจทำการเกษตรระบบไร่นาสวนผสมของเกษตรกรในอำเภอดังกล่าว เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกระจายการทำการเกษตรระบบไร่นาสวนผสมให้มีประสิทธิภาพเป็นที่ยอมรับของเกษตรกรมากขึ้น และเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับโครงสร้างการผลิตของพื้นที่อื่น ๆ ที่มีศักยภาพใกล้เคียงกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) และการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1. สำรวจและศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งกำหนดเขตนิเวศเกษตร อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

2. กำหนดพื้นที่ที่ศึกษา จากการศึกษาลักษณะทางกายภาพชีวภาพจากข้อมูลทุติยภูมิ และจากการสำรวจพื้นที่อำเภอสีทิงพระ ตามเส้นทางที่ลากผ่านสภาพภูมิประเทศที่มีความแตกต่างกัน โดยกำหนดเส้นทางลากผ่าน (Transect) 2 เส้นทาง คือ เส้นทางที่ 1 อยู่ทางตอนเหนือของอำเภอ เส้นทางที่ 2 อยู่ทางตอนกลางก่อนมาทางทิศใต้ของอำเภอ ซึ่งสามารถกำหนดเขตนิเวศเกษตรอำเภอสีทิงพระ เป็น 5 เขต ดังนี้ (1) เขตป่าเสม็ดและทุ่งหญ้าริมทะเลสาบสงขลา (2) เขตที่ราบฝั่งตะวันตกด้านทะเลสาบสงขลา (3) เขตที่ราบลุ่มท่านา (4) เขตที่ราบฝั่งตะวันออกด้านทะเลอ่าวไทย (5) เขตสันหาดทะเลอ่าวไทย เนื่องจากเดิมประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำตาลโตนด เลี้ยงสัตว์ ทำสวนผลไม้ในบ้าน และทำประมงเป็นอาชีพหลัก แต่ปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่นาทำไร่ นาสวนผสม จากนั้นจึงคัดเลือกพื้นที่ศึกษาโดยวิธีเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) ได้กลุ่มตัวอย่างตำบลที่ใช้ศึกษา จำนวน 3 ตำบล คือ ตำบลชุมพล ตำบลกฤษุด และตำบลจะทิงพระ ซึ่งเป็นตำบลที่มีพื้นที่ครอบคลุมเขตนิเวศเกษตรทั้ง 5 เขต ดังกล่าว

3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง แบ่งประชากรเป็น 2 กลุ่มตัวอย่าง โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบ Stratified random sampling ดังนี้คือ กลุ่มที่ 1 ได้แก่ เกษตรกรที่ทำไร่ นาสวนผสม กลุ่มที่ 2 ได้แก่ เกษตรกรที่ไม่ทำไร่ นาสวนผสม (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1. แสดงจำนวนเกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสมและไม่ทำไร่นาสวนผสม แยกตามตำบล ในอำเภอสังขพิระ จังหวัดสงขลา

ตำบล \ เกษตรกร	เกษตรกรที่ทำ ไร่นาสวนผสม*	เกษตรกรที่ไม่ทำ** ไร่นาสวนผสม	จำนวนครัวเรือน** ทั้งหมด
ตำบลชุมพล	62	639	701
ตำบลดีหลวง	1	582	183
ตำบลจะทิ้งพระ	31	553	584
ตำบลบ่อดาน	13	562	575
ตำบลท่าหิน	39	662	701
ตำบลสนามชัย	24	604	628
ตำบลคูขุด	123	784	906
ตำบลบ่อแดง	52	698	750
ตำบลวัดจันทร์	6	552	558
ตำบลคลองรี	49	661	660
รวม	418	6,935	7,353

ที่มา: * จากการสอบถามเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับตำบล อำเภอสังขพิระ, 2538

** สำนักงานเกษตรอำเภอสังขพิระ, 2535

ประชากรตัวอย่างที่ทำการศึกษาเชิงคุณภาพ คัดเลือกเกษตรกรจากทั้ง 2 กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 12 ครัวเรือนโดยวิธีเฉพาะเจาะจง ตามความแตกต่างทางการผลิตของเกษตรกรใน 3 ตำบล ศึกษากระบวนการทำฟาร์มในครัวเรือน เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการตัดสินใจของเกษตรกร ทั้งเกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสมและไม่ทำไร่นาสวนผสม

ประชากรตัวอย่างที่ทำการศึกษาเชิงปริมาณ เป็นเกษตรกรใน 3 ตำบลที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ที่ศึกษาโดยแยกกลุ่มตัวอย่างจากเกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสมและไม่ทำไร่นาสวนผสม ทำการสุ่มตัวอย่าง โดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling) ใช้อัตราส่วนการสุ่มตัวอย่างในเกษตรกรที่ทำ ไร่นาสวนผสม ร้อยละ 25 ได้กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาจำนวน 54 ครัวเรือน และใช้อัตราส่วนการสุ่ม ตัวอย่างในเกษตรกรที่ไม่ทำไร่นาสวนผสม ร้อยละ 5 ได้กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา จำนวน 99 ครัวเรือน รวมกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาทั้งสิ้น จำนวน 153 ครัวเรือน (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2. แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาจาก 3 ตำบล ในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดสงขลา

หน่วย : ครัวเรือน

ตำบล	เกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสม		เกษตรกรที่ไม่ทำไร่นาสวนผสม		รวมจำนวน
	ประชากร	ตัวอย่าง	ประชากร	ตัวอย่าง	ตัวอย่าง
ชุมพล	62	15	639	32	47
จะทิ้งพระ	31	8	553	28	36
กุยชุด	123	31	784	39	70
รวม	216	54	1,976	99	153

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ จำนวน 2 ชุด ดังนี้

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 1 เป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง สัมภาษณ์เกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสมและไม่ทำไร่นาสวนผสม จำนวน 12 ครัวเรือน เนื้อหาประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับระบบการผลิต ได้แก่ การเลือกปัจจัยการผลิต เทคนิคที่ใช้ในการผลิต ที่ดิน ทุน แรงงาน ที่ใช้ในการผลิตทางการเกษตรภายในฟาร์ม ตลอดจนเหตุผลและวัตถุประสงค์ในการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงกิจกรรมในฟาร์ม

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยใช้ข้อมูลปฐมภูมิจากการสรุปผลแบบสัมภาษณ์ชุดที่ 1 และข้อมูลทุติยภูมิจากการตรวจเอกสาร เพื่อศึกษาปัจจัยด้านชีวภาพ ด้านเศรษฐกิจสังคม รวมทั้งศึกษาความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับการทำไร่นาสวนผสมแบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้เก็บข้อมูลจากเกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสมจำนวน 54 ครัวเรือน และเกษตรกรที่ไม่ทำไร่นาสวนผสม จำนวน 99 ครัวเรือน

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล ก่อนทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้รวบรวมรายชื่อเกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสม และไม่ทำไร่นาสวนผสมในอำเภอลำทะเมนชัย จำนวน 3 ตำบล คือ ตำบลชุมพล ตำบลกุยชุด และตำบลจะทิ้งพระ แล้วเก็บข้อมูลจากเกษตรกรที่มีความแตกต่างกัน จำนวน 12 ครัวเรือน หลังจากนั้นจึงเก็บรวบรวมข้อมูลจากครัวเรือนเกษตรกรที่ได้จากการสุ่มตัวอย่าง จำนวน 153 ครัวเรือน

6. การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

6.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวคิดทางเศรษฐกิจสังคม เพื่อให้เห็นภาพรวมของระบบการทำฟาร์ม และรูปแบบการทำไร่นาสวนผสมในอำเภอสังขียงพระ

6.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

7. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Arithmetic mean) ค่าเฉลี่ยของตัวแปรประเภทช่วง (Interval scale) อัตราส่วน (Ratio scale) และการทดสอบค่าเฉลี่ยแบบที (t-test) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรม SPSS/PC⁺

ผลและอภิปรายผล

ปัจจัยด้านชีวภาพ เศรษฐกิจสังคมที่มีต่อการตัดสินใจในการทำไร่นาสวนผสม

จากการศึกษาพบว่า หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ เป็นเพศชายจะเป็นผู้มีบทบาทมากที่สุดในการตัดสินใจ อายุโดยเฉลี่ย 52.9 ปี เกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสมมีพื้นที่ถือครองโดยเฉลี่ย 11.44 ไร่ มากกว่าเกษตรกรที่ไม่ทำไร่นาสวนผสม ซึ่งมีพื้นที่ถือครองเฉลี่ย 8.81 ไร่ โดยเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มมีพื้นที่ทำนาโดยเฉลี่ยใกล้เคียงกันคือ 6.04 ไร่ อาชีพทำนาถือเป็นอาชีพหลักดั้งเดิมของเกษตรกรอำเภอสังขียงพระ ดังนั้น เกษตรกรจึงใช้ที่ดินทำนาเป็นหลักเพื่อให้มีข้าวบริโภคเพียงพอในครัวเรือน แล้วจึงใช้ที่ดินที่เหลือทำกิจกรรมอื่น หากมีพื้นที่นาถือครองมากและพื้นที่นั้นอยู่ใกล้แหล่งน้ำจะเป็นเหตุผลสำคัญในการตัดสินใจใช้พื้นที่ทำไร่นาสวนผสม แต่หากพื้นที่นาไม่อยู่ใกล้แหล่งน้ำ เกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสมจะแบ่งพื้นที่นาให้ผู้อื่นเช่า เนื่องจากการทำไร่นาสวนผสมต้องใช้แรงงานมากตลอดปี การทำนาจึงทำได้น้อยลงเพราะมีแรงงานจำกัด เกษตรกรใช้พื้นที่ทำไร่นาสวนผสมเฉลี่ย 2.27 ไร่ (ตารางที่ 3) เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนค่าชดเชยจากรัฐบาลเฉลี่ยครัวเรือนละ 12,278 บาท และได้รับแจกพันธุ์ไม้ผล เกษตรกรที่เหลือใช้เงินทุนส่วนตัวตามกำลังแรงงานและเงินทุนที่มีอยู่ บางคนกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินกู้ เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ร่วมรับนโยบายในการส่งเสริมการทำไร่นาสวนผสม

ตารางที่ 4 แสดงการใช้แรงงานในครัวเรือน พบว่าเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มมีสมาชิกอาศัยอยู่ในครัวเรือนเฉลี่ยเท่ากันคือประมาณ 4 คน เกษตรกรทำไร่นาสวนผสมมีการใช้แรงงานทำการเกษตร

เฉลี่ย 1.89 คน เมื่อคิดเฉลี่ยเป็นหน่วยแรงงานได้ 1.80 มากกว่าเกษตรกรที่ไม่ได้ทำไร่นาสวนผสม ดังนั้น เกษตรกรที่ไม่ทำไร่นาสวนผสมจึงออกไปรับจ้างแรงงานนอกฟาร์มในภาคเกษตรมากกว่าเกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสม แต่เมื่อพิจารณาถึงพื้นที่ทำการเกษตรต่อหน่วยแรงงานเฉลี่ยของทั้ง 2 กลุ่ม พบว่า ยังน้อยมาก คือ 5.40 ไร่เท่านั้น จึงเป็นสาเหตุให้เกษตรกรในอำเภอสทิงพระมีการเคลื่อนย้ายแรงงานออกไปรับจ้างทำงานทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรหลังฤดูการเก็บเกี่ยวข้าว บางส่วนมีการอพยพอย่างถาวรและบางส่วนทำงานในลักษณะเข้าไประยะสั้นกลับ รวมทั้งพบว่าเกษตรกรที่ไม่ทำไร่นาสวนผสมมีการเคลื่อนย้ายแรงงานแบบชั่วคราวมากกว่าเกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสม เพราะไม่มีกิจกรรมอื่นทำในพื้นที่ แสดงให้เห็นว่าการทำไร่นาสวนผสมสามารถดึงแรงงานกลับเข้ามาในฟาร์มได้

ตารางที่ 3. การถือครองพื้นที่และการใช้ที่ดินทำการเกษตร

หน่วย : ไร่

ลักษณะ	กลุ่มที่ 1 (n=54)	กลุ่มที่ 2 (n=99)	เฉลี่ยรวม (n=153)
การถือครองพื้นที่			
พื้นที่ถือครองทั้งหมด	11.44	8.61	10.02
พื้นที่ทำการเกษตร	9.60	8.09	8.84
เช่าพื้นที่ของผู้อื่น	0.75	1.39	1.07
รับจ้าง	0.89	0.88	0.88
ให้ผู้อื่นเช่าพื้นที่	1.78	0.52	1.15
อื่นๆ	1.07	0.25	0.66
การใช้ที่ดินทำการเกษตรจริง			
ทำนา	5.67	6.42	6.04
พืชผัก (บริเวณบ้าน)	0.01	0.12	0.06
พืชไร่ (บริเวณบ้าน)	0.01	0.36	0.18
ไม้ผล (บริเวณบ้าน)	0.10	0.46	0.28
ไร่นาสวนผสม	2.27	-	-
อื่น ๆ (บ่อปลา ทุ่งหญ้า)	1.17	0.69	0.12
รวมพื้นที่ทำการเกษตรจริง	9.23	8.05	6.68

ตารางที่ 4. การใช้แรงงานในครัวเรือน

ลักษณะ	กลุ่มที่ 1	กลุ่มที่ 2	เฉลี่ย
จำนวนสมาชิกอาศัยอยู่จริง (คน)	4.15	4.01	4.06
แรงงานที่ทำการเกษตรในฟาร์ม (คน)	1.89	1.34	1.54
หน่วยแรงงาน* ในการทำเกษตร	1.80	1.36	1.52
รับจ้างทำงานนอกฟาร์มในภาคเกษตร (คน)	0.44	0.74	0.63
รับจ้างทำงานนอกภาคเกษตร (คน)	1.07	1.04	1.05
พื้นที่ทำการเกษตร/หน่วยแรงงาน (ไร่)	5.31	5.92	5.40

* หน่วยแรงงาน: บุคคลในวัยทำงานที่มีส่วนร่วมในการผลิตทางการเกษตรประมาณ 300 วันทำงาน/ปี คิดเป็น 1 หน่วยแรงงาน

ตารางที่ 5 เป็นการคำนวณรายได้รวมทั้งหมดของครัวเรือนเกษตรกร เมื่อสรุปรายได้รวมทั้งหมดของครัวเรือนเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม จะเห็นได้ว่ามีรายได้รวมใกล้เคียงกัน แต่เมื่อมองรายได้สุทธิรวมทางการเกษตรพบว่า เกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสมจะมีรายได้สุทธิรวมทางการเกษตรมากกว่าเกษตรกรที่ไม่ทำไร่นาสวนผสม อย่างไรก็ตาม รายได้สุทธิรวมทางการเกษตรของทั้ง 2 กลุ่ม ซึ่งมีค่าเฉลี่ยรวม = 20,612 บาท ก็ยังเป็นรายได้ที่ต่ำกว่าเส้นยังชีพที่จะทำให้พอยังชีพอยู่ได้ในครัวเรือน (เส้นยังชีพ = รายได้ขั้นต่ำต่อปีที่จะทำให้ยังชีพอยู่ได้ ในครัวเรือนอำเภอสทิงพระมีรายได้ขั้นต่ำผันแปรในช่วง 24,000 - 30,000 บาท/ปี โดยคำนวณจากรายได้ที่เทียบได้กับค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำที่ได้รับ 300 วัน/ปี ค่าจ้างขั้นต่ำที่ได้รับในอำเภอสทิงพระวันละ 80 - 100 บาท) ทำให้เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มจำเป็นต้องอพยพแรงงานออกรับจ้างทำงานทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรเพื่อให้มีรายได้เพียงพอต่อการยังชีพ แต่เมื่อพิจารณากลุ่มเกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสม ปรากฏว่าเกษตรกรมีรายได้สุทธิจากการทำไร่นาสวนผสมเฉลี่ย 8,982 บาท และเมื่อนำรายได้สุทธิจากการทำไร่นาสวนผสมมาเปรียบเทียบกับรายได้สุทธิจากการทำนาเฉลี่ยในพื้นที่ 1 ไร่เท่ากัน จะเห็นว่าผลตอบแทนที่ได้รับจากการทำไร่นาสวนผสมสูงกว่าผลตอบแทนจากการทำนาเป็นอัตราส่วน 6.2 : 1 เท่า จึงสามารถกล่าวได้ว่าการทำไร่นาสวนผสมทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น และลดความเสี่ยงในการประกอบอาชีพได้ดีกว่าการทำนาเพียงอย่างเดียว รวมทั้งเมื่อมองรายได้สุทธิจากการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในฟาร์มเปรียบเทียบระหว่างเกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสมกับเกษตรกรที่ไม่ได้ทำไร่นาสวนผสม พบว่าเกษตรกรที่ไม่ได้ทำไร่นาสวนผสมมีรายได้สุทธิ

จากการปลูกพืชผัก จากตาลโตนด และจากการเลี้ยงสัตว์ มากกว่าเกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสม ทั้งนี้เพราะเกษตรกรเมื่อไม่ทำไร่นาสวนผสมก็จำเป็นต้องลงทุนและใช้แรงงานไปทำกิจกรรมอื่นเพื่อเพิ่มรายได้ให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครัวเรือน

ตารางที่ 5. รายได้ทั้งหมดของครัวเรือนเกษตรกรอำเภอสังขละบุรี

หน่วย : บาท/ปี

กิจกรรม	กลุ่มที่ 1	กลุ่มที่ 2	เฉลี่ย
1. รวมรายได้สุทธิจากการทำไร่นาสวนผสม	8,982	-	-
รายได้สุทธิจากไม้ผล	5,383	-	-
รายได้สุทธิจากพืชไร่	984	-	-
รายได้สุทธิจากพืชผัก	2,118	-	-
รายได้สุทธิจากการเลี้ยงปลา	497	-	-
รายได้สุทธิจากการทำไร่นาสวนผสมเฉลี่ยต่อไร่	3,956	-	-
2. รวมรายได้สุทธิจากกิจกรรมต่างๆ ภายในฟาร์ม	14,275	17,968	16,749
รายได้สุทธิจากการทำนา	4,137	3,630	3,809
รายได้สุทธิจากการทำนาเฉลี่ยต่อไร่	729	565	630
รายได้สุทธิจากไม้ผล	84	313	232
รายได้สุทธิจากพืชไร่	13	221	148
รายได้สุทธิจากพืชผัก	28	846	556
รายได้สุทธิจากตาลโตนด	3,156	4,443	3,987
รายได้สุทธิจากการเลี้ยงสัตว์	6,857	8,515	8,017
3. รวมรายได้สุทธิรวมทางการเกษตรทั้งหมด (1+2)	23,257	17,968	20,612
4. รวมรายได้นอกฟาร์มในภาคเกษตร	9,184	8,648	8,916
5. รวมรายได้นอกฟาร์มนอกภาคเกษตร	24,207	32,786	28,496
รวมรายได้ทั้งหมดของครัวเรือน (3+4+5)	56,648	59,402	58,024

ผลจากการศึกษาพบว่า เหตุจูงใจที่สำคัญที่สุดที่ทำให้เกษตรกรทำไร่นาสวนผสม คือ เห็นเพื่อนบ้านทำแล้วได้รับผลดีกว่าการทำนา รองลงมาคือ การทำนาเสียหายบ่อยครั้ง จึงสรุปได้ว่า เกษตรกรตัดสินใจทำไร่นาสวนผสมโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อลดความเสี่ยงจากการทำนาอย่างเดียวนั้นเป็นหลักและในการตัดสินใจนั้นเกิดจากการเห็นเพื่อนบ้านทำแล้วได้ผลดีเป็นแรงจูงใจให้เกิดการตัดสินใจมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สมยศ ทุงหว่า ที่กล่าวว่า ความไม่คุ้มทุนจากการทำนาทำให้เกษตรกร อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช หลายรายตัดสินใจเปลี่ยนแปลงพื้นที่นาบางส่วนที่อยู่ใกล้คลองธรรมชาติ มาทำสวนผักหรือสวนผลไม้แบบยกร่องในรูปแบบของการทำไร่นาสวนผสม ซึ่งปัญหาในการทำไร่นาสวนผสมที่เกษตรกรพบมากที่สุด คือ ปัญหาการระบาดของแมลงศัตรูพืช เนื่องจากการปลูกไม้ผลของเกษตรกรยังไม่มี ความหลากหลายของชนิดไม้ผล คงเลือกปลูกเฉพาะมะม่วงเป็นหลักเพียงอย่างเดียว จึงทำให้เกิดปัญหาการระบาดของหนอนไชยอดในช่วงที่มะม่วงเริ่มให้ผลผลิต ทำให้ผลผลิตเสียหายและมีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ปัญหารองลงมาคือ ปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง เป็นที่น่าสังเกตว่าปัญหาด้านราคาผลผลิตตกต่ำมีน้อยมาก ทั้งนี้เนื่องจากการปลูกพืชหลายชนิดทำให้สามารถลดความเสี่ยงด้านราคาผลผลิตได้ ส่วนความต้องการที่จะให้หน่วยงานของรัฐสนับสนุนมากที่สุด คือ การขุดคูยกร่องไร่นาสวนผสมให้มากขึ้น รองลงมาต้องการให้ช่วยเหลือด้านการป้องกันศัตรูพืชและเครื่องสูบน้ำ ดังนั้น หน่วยงานของรัฐควรสนับสนุนการขุดคูยกร่องไร่นาสวนผสมอย่างต่อเนื่อง เพราะการทำไร่นาสวนผสมจำเป็นต้องมีเงินทุนในการขุดคูยกร่อง และโดยรวมแล้วเกษตรกรส่วนใหญ่ในอำเภอสทิงพระยังเป็นเกษตรกรรายย่อยที่ยากจน มีรายได้ทางการเกษตรต่ำกว่าเส้นยังชีพและมีหนี้สินอยู่กับสถาบันทางการเงิน จึงไม่มีความสามารถในการสะสมทุนเพื่อใช้ในการขุดคูยกร่องเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับเหตุผลของเกษตรกรที่ไม่ทำไร่นาสวนผสม คือ การมีที่ดินถือครองน้อยและการไม่มีเงินลงทุนในการขุดคูยกร่อง

สำหรับเครื่องมืออุปกรณ์การเกษตรที่เกษตรกรมีเป็นเจ้าของมากที่สุด คือ รถเข็นเพื่อใช้ขนส่งผลิตผลการเกษตรจากแปลง เนื่องจากสะดวกในการขนส่ง เพราะสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นถนนที่มีลักษณะแคบ ๆ และรถเข็นเป็นอุปกรณ์ขนส่งที่ประหยัดที่สุด สามารถขนส่งได้เป็นจำนวนมาก ส่วนเครื่องสูบน้ำนั้นมีความจำเป็นต่อเกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสมอย่างมากโดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้งที่ต้องสูบน้ำจากคลองเข้าแปลง และพบว่าเกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสมมีเครื่องสูบน้ำเป็น 3 เท่าของเกษตรกรที่ไม่ทำไร่นาสวนผสม (ตารางที่ 6) เมื่อมองภาพโดยรวมแล้วเห็นได้ว่าเกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสมมีทรัพย์สินและอุปกรณ์การเกษตรเพิ่มขึ้น เมื่อเทียบกับเกษตรกรที่ไม่ทำไร่นาสวนผสม จึงทำให้สรุปได้ว่า การทำไร่นาสวนผสมทำให้มีการสะสมทุนเพิ่มขึ้น

การเป็นสมาชิกกลุ่มสถาบันเกษตรกร ส่วนใหญ่จะเป็นสมาชิกกลุ่มของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เพราะเป็นสถาบันการเงินของรัฐที่ให้การช่วยเหลือเกษตรกรในการทำการเกษตร โดยเฉพาะเกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสมจะเป็นสมาชิกกลุ่ม ธกส. ถึงร้อยละ 64.8 มากกว่าเกษตรกรที่ไม่ทำไร่นาสวนผสม แสดงให้เห็นว่าการทำไร่นาสวนผสมเป็นกิจกรรมหนึ่งที่สถาบันการเงินให้ความเชื่อมั่นว่าเมื่อปล่อยกู้แล้วจะสามารถเรียกคืนเงินกู้ได้ดีกว่าการทำการเกษตรชนิดอื่น

ตารางที่ 8. ทรัพย์สินและเครื่องมืออุปกรณ์การเกษตร

หน่วย : ร้อยละ

ชนิด*	กลุ่มที่ 1	กลุ่มที่ 2	รวม
เครื่องมือการเกษตร			
รถเข็น	85.2	75.8	79.1
รถไถเดินตาม	40.7	25.3	30.7
เครื่องสูบน้ำ	61.1	20.2	34.6
เครื่องพ่นสารเคมี	27.8	1.0	10.5
เครื่องนวดข้าว	44.4	11.1	22.9
โรงเรือน			
ฉางข้าว	44.4	24.2	31.4
โรงสีข้าว	3.7	2.0	2.6

* คอบได้หลายข้อ

แหล่งความรู้ที่ช่วยในการตัดสินใจทำการเกษตร

จากการสัมภาษณ์แหล่งความรู้เพื่อให้ทราบระดับความถี่ในการรับรู้ข่าวสารการเกษตร โดยใช้มาตราส่วนประเมินค่า (Rating scale) 7 ระดับคะแนน พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับความรู้ข่าวสารการเกษตรจากสื่อมวลชนโดยเฉพาะโทรทัศน์มากที่สุด เฉลี่ยอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง แสดงให้เห็นว่า ปัจจุบันโทรทัศน์มีบทบาทมากที่สุดในการรับรู้ข่าวสารของเกษตรกร ตรงข้ามกับวิทยุที่เกษตรกรเกือบไม่ได้ใช้ในการรับรู้ข่าวสารการเกษตรเลย ส่วนการรับรู้จากคนในชุมชนพบว่าเพื่อนบ้านและญาติพี่น้องมีส่วนในการให้ความรู้และช่วยในการตัดสินใจทำไร่นาสวนผสม โดยมีค่าเฉลี่ย 2.22 หมายถึงการได้รับความรู้เดือนละครั้ง ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งที่มีแนวโน้มหรือเหตุจูงใจให้

เกษตรกรทำไร่นาสวนผสมเพราะเห็นเพื่อนบ้านทำแล้วได้รับผลดี และเกษตรกรได้รับความรู้จากเจ้าหน้าที่ของรัฐคือ เกษตรตำบลเฉลี่ยหลายเดือนต่อครั้ง และเมื่อเปรียบเทียบความถี่ในการรับความรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ พบว่าเกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสมมีค่าเฉลี่ยในการรับข่าวสารจากทุกแหล่งความรู้มากกว่าเกษตรกรที่ไม่ทำไร่นาสวนผสม (ตารางที่ 7)

ตารางที่ 7. ค่าเฉลี่ย* การได้รับความรู้ที่ช่วยในการตัดสินใจทำการเกษตรระบบไร่นาสวนผสม

แหล่งความรู้	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		เฉลี่ยรวม	
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.
จากคนในชุมชน						
เพื่อนบ้าน ญาติ	2.22	1.30	1.11	0.68	1.50	1.08
กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน	1.11	1.24	0.79	0.56	0.90	0.87
จากเจ้าหน้าที่ของรัฐ						
เกษตรตำบล	1.19	0.62	0.84	0.55	0.96	0.59
เกษตรอำเภอ	0.78	0.54	0.49	0.63	0.59	0.61
ปศุสัตว์อำเภอ	0.35	0.62	0.21	0.48	0.26	0.53
ประมงอำเภอ	0.35	0.62	0.21	0.48	0.26	0.53
เจ้าหน้าที่ ธกส.	0.63	0.56	0.37	0.49	0.46	0.52
เจ้าหน้าที่สหกรณ์	0.24	0.58	0.39	0.51	0.33	0.54
จากสื่อมวลชน						
วิทยุ	0.61	1.43	0.42	1.18	0.49	1.27
โทรทัศน์	5.00	0.87	4.41	1.25	4.62	1.15
หนังสือพิมพ์	0.94	1.66	0.55	1.19	0.32	0.99
หออกระจายข่าว	0.91	1.52	0.06	0.28	0.33	0.99

*ได้กำหนดขอบเขตมัธยฐานในการอ่านช่วงคะแนนค่าเฉลี่ย ดังนี้

ช่วงคะแนนค่าเฉลี่ย	=	0 - 0.85	หมายถึงไม่เคยได้รับความรู้เลย
ช่วงคะแนนค่าเฉลี่ย	=	0.86 - 1.70	หมายถึงได้รับความรู้หลายเดือน/ครั้ง
ช่วงคะแนนค่าเฉลี่ย	=	1.71 - 2.55	หมายถึงได้รับความรู้เดือนละครั้ง
ช่วงคะแนนค่าเฉลี่ย	=	2.56 - 3.41	หมายถึงได้รับความรู้ 2 สัปดาห์/ครั้ง
ช่วงคะแนนค่าเฉลี่ย	=	3.42 - 4.27	หมายถึงได้รับความรู้ 1 ครั้ง/สัปดาห์
ช่วงคะแนนค่าเฉลี่ย	=	4.28 - 5.13	หมายถึงได้รับความรู้ 2-3 ครั้ง/สัปดาห์
ช่วงคะแนนค่าเฉลี่ย	=	5.14 - 6.00	หมายถึงได้รับความรู้ทุกวัน

ปัจจัยทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติของเกษตรกรในการทำไร่นาสวนผสม จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มให้ความเห็นไปในแนวเดียวกัน ดังนี้

1. ด้านองค์ความรู้ คือ เห็นด้วยมากกว่าการทำไร่นาสวนผสมช่วยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ทำให้มีรายได้สุทธิเพิ่มขึ้น ช่วยเพิ่มความสมดุลตามธรรมชาติ ทำให้ดินอุดมสมบูรณ์ขึ้น ช่วยลดความเสี่ยงจากการทำนาและจากราคาผลผลิตไม่แน่นอน รวมทั้งทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แต่การทำไร่นาสวนผสม ไม่ได้ทำให้ศัตรูพืชน้อยลงหรือช่วยลดการใช้สารเคมี ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สมยศ หุ่นหว้า และคณะ ที่กล่าวว่า การทำไร่นาสวนผสมก่อให้เกิดผลดีทางด้านการผลิต ด้านเศรษฐกิจ รวมทั้งด้านสังคมในฐานะทำให้เกิดการกลับมาของแรงงานในครัวเรือน และเกิดกระบวนการเรียนรู้ของคนในสังคม แต่ยังไม่เห็นผลต่อความสมดุลของระบบนิเวศในการช่วยลดการใช้สารเคมี

2. ด้านปัจจัยการผลิต เกษตรกรเห็นด้วยมากกว่าสภาพพื้นที่ที่เหมาะสม การมีแหล่งน้ำ ใกล้ที่นา การมีถนนซอยเข้าถึงที่นา การมีที่ดินถือครองมาก มีผลต่อการตัดสินใจในการทำไร่นาสวนผสม และยังเห็นด้วยอย่างมากว่าการทำไร่นาสวนผสมต้องใช้จ่ายเงินทุนสูง แต่ก็ช่วยให้มีการใช้แรงงานได้เต็มที่ตลอดปีเป็นการลดการเคลื่อนย้ายแรงงาน ทั้งนี้การทำไร่นาสวนผสมไม่จำเป็นต้องมีประสบการณ์จากบรรพบุรุษหรือต้องมีความรู้ทางด้านพืชชนิดนั้น ๆ ก่อน

3. ด้านวิธีการส่งเสริม พบว่า การให้การสนับสนุนด้านเงินทุน การมีโอกาสกู้ยืมเงินจาก ธกส. การทัศนศึกษาดูงาน การเป็นสมาชิกกลุ่มสถาบัน การมีโอกาสร่วมฝึกอบรม ประชุม ชม นิทรรศการ รวมทั้งการเข้าร่วมประกวดพืชผล มีผลต่อการตัดสินใจทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร และพบว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐมีบทบาทมากที่สุดในการส่งเสริมการทำไร่นาสวนผสม รองมาคือ เพื่อนบ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำในหมู่บ้าน

การเปรียบเทียบปัจจัยด้านชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม และปัจจัยทางจิตวิทยาที่มีต่อการตัดสินใจของเกษตรกรในการทำไร่นาสวนผสม ระหว่างเกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสม และไม่ทำไร่นาสวนผสม

พบว่า ปัจจัยด้านชีวภาพ ตัวแปรพื้นที่ถือครองมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญยิ่งที่ระดับความเชื่อมั่น 0.01 จึงสรุปได้ว่า การมีพื้นที่ถือครองมากมีผลต่อการตัดสินใจในการทำไร่นาสวนผสม ทั้งนี้เพราะการทำนาเป็นอาชีพดั้งเดิมของเกษตรกรอำเภอสทิงพระ เกษตรกรจะตัดสินใจใช้ที่ดินทำนาให้มีข้าวเพียงพอกับการบริโภคในครัวเรือนก่อน แล้วจึงใช้ที่ดินที่เหลือทำกิจกรรมอื่น และอาจเนื่องจากเกษตรกรสามารถมีรายได้จากการขึ้นคันดาลโคนคินในที่นา ซึ่งเป็นรายได้เงินสดประจำที่ก่อให้เกิดความมั่นคงในการยังชีพ ส่วนปัจจัยด้านเศรษฐกิจ หน่วยแรงงานในครัวเรือนมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญยิ่งที่ระดับความเชื่อมั่น 0.01 จึงกล่าวได้ว่าการทำไร่นาสวนผสมสามารถลดการเคลื่อนย้ายแรงงานลงได้ เพราะการทำไร่นาสวนผสมทำให้มีการใช้แรงงานตลอดปี เป็นที่น่าสังเกตว่าตัวแปรรายได้สุทธิทางการเกษตรนั้นไม่มีความแตกต่าง ทั้งนี้อาจเนื่องจากว่าไม้ผลในไร่นาสวนผสมยังให้ผลผลิตไม่เต็มที่ในปีต่อไป เมื่อไม้ผลให้ผลผลิตเต็มที่แล้วคาดว่าเกษตรกรจะมีรายได้สุทธิเพิ่มขึ้น ปัจจัยด้านสังคม การเคลื่อนย้ายแรงงานในภาคเกษตรมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 0.05 ตัวแปรการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเกษตรจากเพื่อนบ้านรวมทั้งจากสื่อมวลชนมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญยิ่งที่ระดับความเชื่อมั่น 0.01 ส่วนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 0.05 แสดงว่าการมีโอกาสได้รับข่าวสารจากแหล่งต่าง ๆ มากกว่ามีผลต่อการตัดสินใจของเกษตรกร เมื่อเปรียบเทียบปัจจัยทางจิตวิทยา ปรากฏว่าทัศนคติต่อองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำไร่นาสวนผสมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญยิ่งที่ระดับความเชื่อมั่น 0.01 ด้านวิธีการส่งเสริม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 0.05 แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสมมีความรู้และความเข้าใจในระบบการทำไร่นาสวนผสมดีกว่าเกษตรกรที่ไม่ทำไร่นาสวนผสม รวมทั้งการมีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมด้านวิธีการส่งเสริมต่าง ๆ ที่มากกว่า ทำให้เกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสมมีทัศนคติเกี่ยวกับการทำไร่นาสวนผสมที่ดีกว่าเกษตรกรที่ไม่ทำไร่นาสวนผสม ส่วนด้านปัจจัยการผลิตนั้นพบว่า ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ตารางที่ 8)

ตารางที่ 8. เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยตัวแปรในปัจจัยต่าง ๆ ที่มีต่อการตัดสินใจทำไร่นาสวนผสม

ตัวแปร	กลุ่มที่ 1	กลุ่มที่ 2	ค่า t	ค่า p
1. ปัจจัยด้านชีวกายภาพ				
พื้นที่ถือครองทั้งหมด (ไร่)	11.44	8.61	-2.94	0.004**
พื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด (ไร่)	9.23	8.05	-0.79	0.432
พื้นที่ทำนา (ไร่)	5.67	6.42	0.94	0.346
2. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ				
รายได้สุทธิทางการเกษตร (บาท)	23,257	17,968	-1.71	0.089
รายได้นอกภาคเกษตร (บาท)	24,207	32,786	1.54	0.127
หน่วยแรงงานในการทำการเกษตร	1.80	1.36	-4.87	0.000**
พื้นที่ทำการเกษตรต่อหน่วยแรงงาน (ไร่)	5.31	5.92	0.73	0.468
3. ปัจจัยด้านสังคม				
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (คน)	4.15	4.10	-0.53	0.596
การเคลื่อนย้ายแรงงานในภาคเกษตร (คน)	0.44	0.74	2.17	0.032*
การเป็นสมาชิกกลุ่ม (ร้อยละ)	81.50	74.80	-0.70	0.485
การรับข่าวสารจากเพื่อนบ้าน	2.22	1.11	-5.86	0.000**
การรับข่าวสารจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน	1.11	0.78	-1.82	0.073
การรับข่าวสารจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ	0.51	0.39	-2.53	0.012*
การรับข่าวสารจากสื่อสารมวลชน	1.84	1.36	-3.62	0.001**
4. ปัจจัยทางจิตวิทยา				
ทัศนคติด้านองค์ความรู้	2.68	2.50	-3.83	0.000**
ทัศนคติด้านปัจจัยการผลิต	2.56	2.68	1.96	0.052
ทัศนคติด้านวิธีการส่งเสริม	2.87	2.77	-2.05	0.042*

*
p < 0.05**
p < 0.01

สรุป

การมีพื้นที่ถือครองมาก การมีพื้นที่ใกล้แหล่งน้ำ การได้รับทุนสนับสนุน การมีแหล่งเงินกู้จาก ธกส. การได้เห็นเพื่อนบ้านทำแล้วได้รับผลดี การมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำไร่นาสวนผสม เป็นปัจจัยในการตัดสินใจทำการเกษตรระบบไร่นาสวนผสมของเกษตรกรในอำเภอสีทิงพระ และสามารถสรุปผลของการทำไร่นาสวนผสมได้ดังนี้คือ ลดการเคลื่อนย้ายแรงงาน มีรายได้เพิ่ม ลดความเสี่ยงจากการทำนา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของอนุวัต พานทอง ที่พบว่า การทำไร่นาสวนผสมทำให้เกษตรกรมีรายได้รวมสูงขึ้น สามารถลดภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ทำให้มีแรงงานกลับเข้ามาในฟาร์มเพิ่มขึ้น รวมทั้งเป็นแหล่งรองรับแรงงานส่วนเกินของท้องถิ่น ปัญหาการทำไร่นาสวนผสม คือ ศัตรูพืชระบาดในไม้ผล ขาดน้ำในฤดูแล้ง ขาดการติดตามงานจากเจ้าหน้าที่ ขาดการรวมกลุ่มของเกษตรกร ซึ่งการตัดสินใจทำการเกษตรระบบไร่นาสวนผสมของเกษตรกรสามารถสรุปได้ดังรูปที่ 1

ข้อเสนอแนะ

1. ปัญหาของเกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสม คือ การขาดแคลนน้ำที่ใช้ในไร่นาสวนผสมในช่วงฝนทิ้งช่วงเป็นเวลานาน ดังนั้น จึงควรส่งเสริมให้มีการทำไร่นาสวนผสมตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยการขุดสระน้ำในแปลงไร่นาสวนผสมเพื่อให้มีแหล่งกักเก็บน้ำไว้ใช้ได้อย่างเพียงพอในฤดูแล้ง
2. ไม้ผลที่เกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกในไร่นาสวนผสมจะเป็นมะม่วงอย่างเดียวไม่มีความหลากหลายของชนิดไม้ผล อันเป็นสาเหตุในการเกิดปัญหาศัตรูพืชระบาดทำให้ได้ผลผลิตน้อย จึงควรมีการศึกษาวิจัยในเรื่องของชนิดและความหลากหลายของไม้ผลที่เหมาะสมกับการปลูกตามสภาพภูมิประเทศในท้องถิ่น เพื่อลดการทำลายของศัตรูพืชและจะเป็นผลดีต่อระบบนิเวศด้วย
3. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการติดตามผลการทำไร่นาสวนผสมอย่างต่อเนื่อง เพื่อทราบปัญหาและผลการปฏิบัติงานของเกษตรกร เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการส่งเสริมและหาแนวทางในการแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง รวมทั้งควรมีการรวมกลุ่มเกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสมให้มากขึ้น และแจ้งข้อมูลข่าวสารการตลาดให้ถึงเกษตรกรอย่างสม่ำเสมอและควรหาตลาดรองรับผลผลิตที่จะเพิ่มขึ้นด้วย

4. ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้เป็นข้อมูลในช่วงที่ไม่ผลยังไม่ให้ผลผลิตเต็มที่ จึงควรมีการศึกษาถึงผลของการทำไร่นาสวนผสมเมื่อไม่ผลให้ผลผลิตเต็มที่แล้ว เพื่อจะได้ทราบถึงรายได้สุทธิจากการทำไร่นาสวนผสมอันเป็นผลที่แท้จริงของการทำไร่นาสวนผสม

5. เกษตรกรที่ไม่ได้ทำไร่นาสวนผสมยังมีความต้องการที่จะทำไร่นาสวนผสมอีกมาก แต่ขาดแคลนเงินทุนในการขุดคูยก่อง ดังนั้น หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนเงินทุนในการขุดคูยก่องให้แก่เกษตรกรมากขึ้น เพื่อเป็นการลดการเคลื่อนย้ายแรงงานและเพิ่มรายได้ให้เพียงพอต่อการยังชีพของเกษตรกร

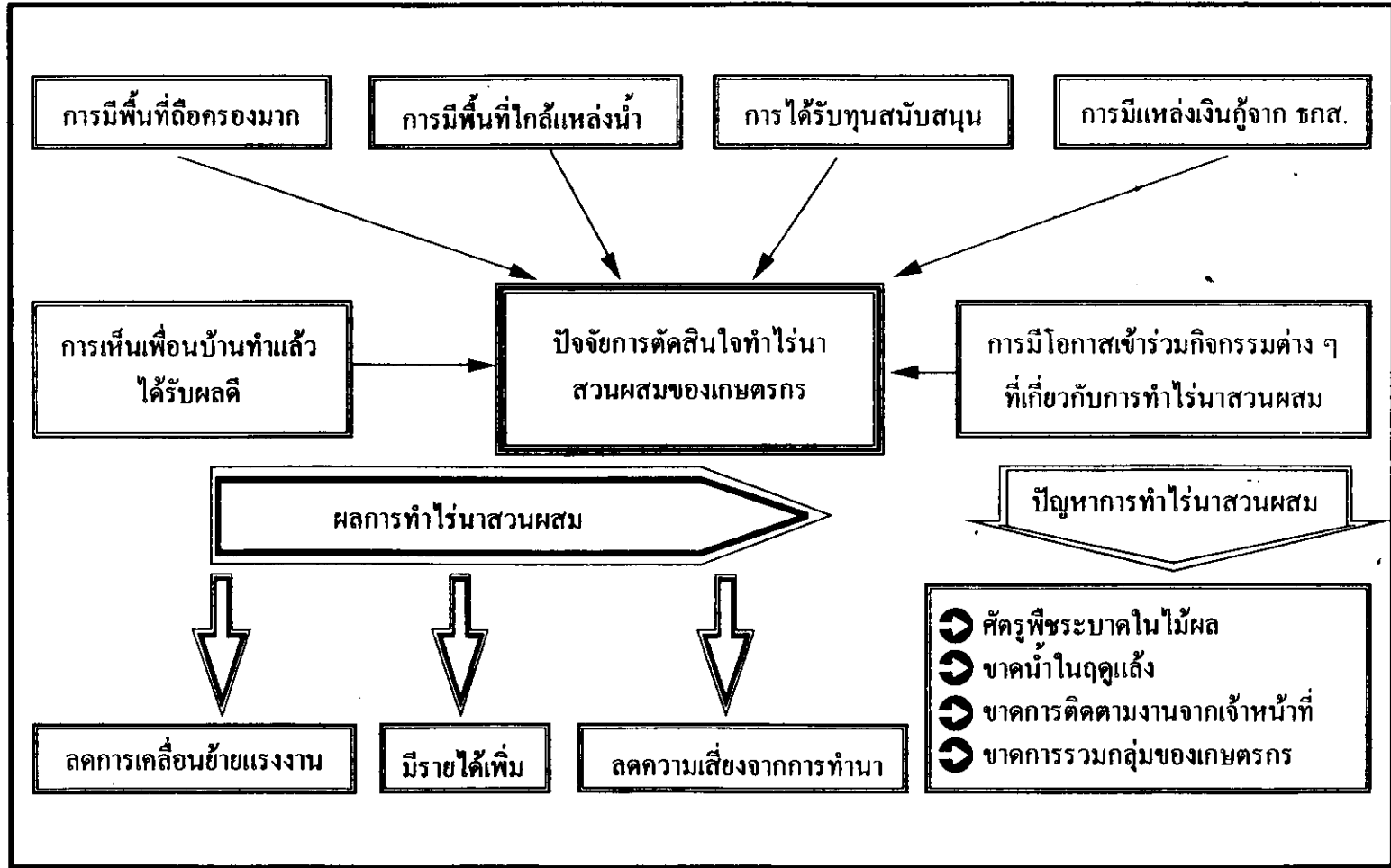
6. เกษตรกรที่มีพื้นที่ถือครองน้อยหรือมีพื้นที่ไม่เหมาะสมกับการทำไร่นาสวนผสมควรหาทางเพิ่มรายได้โดยการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากต้นตาลโตนคิให้หลากหลายมากขึ้น เพราะตาลโตนคิเป็นพืชที่ก่อให้เกิดความมั่นคงที่สุดของเกษตรกรในอำเภอสติงพระ และจะเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร และเป็นการพัฒนาอุตสาหกรรมในครัวเรือนในระดับท้องถิ่น อันเป็นการส่งเสริมการมีงานทำให้เพิ่มขึ้นด้วย

คำขอขอบคุณ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยประเภททั่วไปจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ปีงบประมาณ 2539

ผู้วิจัยขอขอบคุณ สำนักงานเกษตรจังหวัดสงขลา สำนักงานเกษตรอำเภอสติงพระ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรในตำบลจะหึ่งพระ ตำบลกุขุด และตำบลชุมพล จังหวัดสงขลา ที่ให้ความร่วมมืออย่างดียิ่งในการติดตามกิจกรรมและการให้สัมภาษณ์

ขอขอบคุณ ดร.อาแว มะแส และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิสูตร หวังวรวิฒิ ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะในการวิจัย

รูปที่ 1. แผนภาพแสดงการตัดสินใจทำการเกษตรระบบไร่นาสวนผสมของเกษตรกร อำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

บรรณานุกรม

1. กรมส่งเสริมการเกษตร. แผนพัฒนาส่งเสริมการเกษตร พ.ศ. 2535 - 2539. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, กรุงเทพมหานคร, 2534.
2. กี เทรบุยต์, สมยศ หุ่นหว้า และอิงอร เทรบุยต์. ระบบการปรับปรุงที่ดินเพื่อการเกษตรและวิวัฒนาการ ในช่วงเวลาที่เพิ่งสว่างมาของสหัสวรรษ. โครงการวิจัยระบบการผลิตทางการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2528.
3. ชนวน รัตนวราหะ. การพัฒนาแบบยั่งยืน: ทางเลือกใหม่ในการแก้ไขสิ่งแวดล้อม. ใน วราพร ศรีสุพรรณ (บรรณาธิการ). คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2534.
4. สำนักงานเกษตรอำเภอสังขละบุรี. แนวทางการพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ. สงขลา, 2535.
5. สมยศ หุ่นหว้า. พลวัตของสังคมเกษตรบริเวณเขตชายฝั่งอ่าวปากพนัง. วิทยาสารเกษตรศาสตร์ สาขา สังคมศาสตร์, 2536, 14 (1), 94-108.
6. สมยศ หุ่นหว้า, ศิริจิต หุ่นหว้า และอนุวัต พานทอง. ผลการทำไร่นาสวนผสมในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง: เน้นเฉพาะอำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช. ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2543.
7. สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 8. โรงพิมพ์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพมหานคร, 2536.
8. อนุวัต พานทอง. ผลการทำไร่นาสวนผสมของครัวเรือนเกษตรกร อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาการเกษตร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2540.
9. Duffumier, M. Farming Systems and Agricultural Development in Developing Countries. Communication at the 4th Thailand National Farming Systems Seminar, Prince of Songkla University, 1987.
10. Reijntjes, C., Haverkort, B. and Bayer, A. Farming for the Future. The Macmillan Press LTD, Hong Kong, 1992.